

15. Google (kompanija) : Vikipedija. URL : http://ru.wikipedia.org/wiki/Google_Inc.
16. *Global'naja perestrojka* ; otv.red. A. A. Dynkin, N. I. Ivanova. M. : Ves' Mir, 2014. 528 s.
17. Nye J. Nuclear lessons for cyber security? *Strategic Studies Quarterly*. 2011. № 5(4). P. 18–38.
18. *Yannakogeorgos P.* Technogeopolitics of Militarization and Security in Cyberspace. s.l.: Pro-Quest, UMI Dissertation Publishing, 2011. 288 p.
19. *O'Tuatajl G.* Geopoliticheskie uslovija postmoderna: gosudarstva, gosudarstvennoe upravlenie i bezopasnost' v novom tysjacheletii. URL : <http://www.geopolitica.ru/article/geopoliticheskie-usloviya-postmoderna-nagosudarstva-gosudarstvennoe-upravlenie-i-bezopasnost-v#.UgxGIawRTDd>.
20. *Momot A. S.* Informacijni chynnyky vplyvu na stalij rozvytok svitosystemy. *Nova paradygma*. 2011. Vyp. 104. S. 67–77.
21. *Fedoruk P.* Kul'turno-cyvilizacijnyj kontekst geopolitychnyh priorytetiv Ukrainy. *Nova paradygma*. 2012. Vyp. 107. S. 181–191.
22. *Kirshin Ju. Ja.* koncepcija kosmopolitizma. URL : <http://scicenter.online/politicheskaya-filosofiya/kratkaya-biografija-130904.html>.
23. *Kirshin Ju. Ja.* Kosmopolitizm: bor'ba s nesovershennostjami chelovechestva. *Klincy : Izd-vo GUP "Klincovskaja gorodskaja tipografija"*, 2016. 128 s. URL : <http://scicenter.online/politicheskaya-filosofiya/soderzhanie-130996.html>.
24. *Panarin A. S.* Iskushenie globalizmom. M. : Rus. nac. fond, 2000. 381 s.

УДК 177.9:316

ЛЕВКУЛИЧ Василь, к. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії
Ужгородського національного університету

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУРСУ І ДІАЛОГУ

Досліджено проблематику справедливості, що наділена трансчасовою актуальністю. Встановлено, що вона так чи інакше стосується абсолютної більшості сфер суспільної життєдіяльності, постаючи тим критеріальним маркером, який здійснює ідейно-світоглядну, аксіологічну, етичну, політичну та інші змістовні демаркації кожного соціуму. Виявлено ресурсний та інструментальний потенціал дискурсу, діалогу й освіти для уявлення про суспільний феномен справедливості.

Ключові слова: уявлення про справедливість, змістовна демаркація, суспільна свідомість, генезис уявлень, комунікативне середовище, дискурс, діалог, принципи дії.

Левкулич В. Справедливость как предмет дискурса и диалога. Исследована проблематика справедливости, наделенная трансвременной актуальностью. Установлено, что она так или иначе касается абсолютного большинства сфер общественной жизнедеятельности, являясь тем критеріальным маркером, который осуществляет идейно-мировоззренческую, аксиологическую, этическую,

---

© Левкулич В., 2018

ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2018. № 1 77

политическую и другие содержательные демаркации каждого социума. Выявлен ресурсный и инструментальный потенциал дискурса, диалога и образования для более выразительного представления об общественном феномене справедливости.

Ключевые слова: представление о справедливости, содержательная демаркация, общественное сознание, генезис представлений, коммуникативная среда, дискурс, диалог, принципы действия.

Постановка проблеми. Трансчасова актуальність різних аспектів справедливості обумовлена насамперед труднощами з напрацюванням консенсусних норм щодо цієї предметної сфери. Причиною цього більшість дослідників вважає надмірну резонансність і алармізм, а відтак – суб'єктивістську ангажованість, у результаті чого теоретико-концептуальна складова сприйняття тих чи інших явищ і процесів за критеріальною шкалою справедливості латентно поступається місцем конотативним асоціаціям. Значущість цього аргументу визнає розлогий дослідницький конгломерат: Ф. Тьоніс, Н. Аббаньяно, Л. фон Мізес, Т. Парсонс, Н. Луман, П. Бергер, Н. Смелзер та інші знакові постаті суспільствознавства попередньої півтори сотні років.

Як одна з ключових сутнісних ознак і стрижневих опор соціального буття людини освіта володіє всіма необхідними передумовами бути дієвим інструментом соціального розвитку, еволюції і модернізації. Вона так чи інакше віддзеркалює "дух епохи" – пріоритети і мегатренди суспільної дійсності й перспективістики, які формують світоглядно-онтологічну основу кожної повноцінної особистості, визначають сумірність людини та епохи. За допомогою інструментів освіти, культури і виховання соціум та епоха задають суспільно доцільні параметри особистості, які, в свою чергу, істотно детерміновані такими фундаментальними світоглядними регулятивами, як уявлення про Належне, Благо, Справедливість і т. ін.

Освіта здійснює не просто формальний навчально-виховний супровід таких регулятивів, а рефлектує свою дійсність і перспективи становлення крізь призму наведених критеріальних маркерів, здійснюючи перманентні корекції свого буттєвого статус-кво з огляду на світоглядно-аксіологічні взірці й еталони. Уявлення про Належне, Благо і Справедливість є своєрідною "тінню батька Гамлета", яка не дає заснути інтелектуальному й етичному сумлінню (принаймні, стає на заваді спробам заснути, протистоїть згубній інерції і байдужості).

Змістовний рельєф справедливості (як, зрештою, і будь-якого іншого світоглядного орієнтира життєдіяльності кожного суспільства) істотно визначається не лише конкретно-історичними особливостями соціокультурного формату соціуму, а й комунікативним середовищем, яке має домінуючий статус у такій соціальній дійсності. Власне, комунікативне середовище постає тією призмою, крізь яку відбувається змістовне фокусування, конкретизація й акцентація соціокультурних пріоритетів щодо справедливості, тому цим аспектом

нехтувати в жодному разі не варто. А оскільки імперативними ознаками сучасного комунікативного середовища є дискусивно-діалогічна інструменталістика, то саме в її напрямку мають бути скеровані комплексні й ретельні аналітичні зусилля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Знаковою подією у сфері напрацювання дискурсивно-діалогічної інструменталістики для потреб осмислення змістовної ієрархії справедливості та інших резонансних явищ соціокультурної дійсності виявилася праця Т. ван Дейка "Дискурс і влада. Репрезентації домінування в мові та комунікації" [1]. Автор переконливо зазначає дискурсивний характер відносин у сучасному суспільстві – звичайно, за умови, що соціум позбувся домінування такого моветону, як тоталітаризм і авторитаризм. Важко не погодитися з тезою, що демократичні тенденції функціонування суспільства сучасного формату принципово невіддільні від наявності транспарентного дискурсу й полілогу, в середовищі яких формуються консенсусно-конвенційний тип уявлень про будь-які резонансні, алармістські виклики суспільній свідомості.

Помітний слід у дослідницькому середовищі залишила по собі стаття С. Іванченко "Суспільний дискурс як спосіб організації інформаційного простору та формування громадської думки" [2], в якій автор аналізує сучасний суспільний дискурс крізь призму світоглядного, аксіологічного та деонтологічного впливу на формування змістовної і цілепокладаючої ієрархії масової свідомості. Доволі аргументованою, аргументаційно й ілюстративно переконливою є теза, відповідно до якої деформації і нетранспарентність суспільного дискурсу неухильно призводять до лакун у сфері суспільної свідомості, незбалансованості, а отже, й до невідповідності, некоректності уявлень про фундаментальні ціннісні орієнтири як індивідуального, так і суспільного буття.

Вагомим внеском в означену предметну сферу також є стаття В. Ковчак "Дискурс як чинник суспільного здійснення людини" [3], в якій концептуалізовано положення про імперативний статус дискурсивних практик для: повноцінної самореалізації індивіда в соціумі; формування його уявлень про основоположні смислові й аксіологічні орієнтири й принципи суспільної життєдіяльності; репрезентації, позиціонування щодо сенсожиттєвих "Альфа і Омега" засобом дискурсів різного виду.

Метою статті є виявлення ресурсного й інструментального потенціалу дискурсу, діалогу й освіти для увиразнення уявлень про суспільний феномен справедливості.

Матеріали та методи. Оскільки сфера уявлень про справедливість постає системною багатоманітністю, то цілком закономірно, що основним методом дослідження справедливості крізь призму дискурсу і діалогу є системний. Другим за значущістю слід визнати компа-

ративний метод, який дає змогу здійснювати порівняльний аналіз різних чинників і складових цієї предметної сфери. Також істотне інструментально-методологічне значення має принцип розвитку, який віддзеркалює логіку й закономірності еволюції уявлень про справедливість.

Результати дослідження. В епоху Середньовіччя безапеляційно констатували: "З єретиками не сперечаються – їх спалюють". Залишивши справедливість покарання єретиків на совісті того часу, можна стверджувати, що перша частина приказки (про нереальність плідного спору з єретиками) в своїй основі цілком коректна, адже єретиком є той, хто не визнає засадничих принципів, хто відмовляється прийняти єдиний для даного середовища базис, що покладено в основу форм життя і комунікації. З такою людиною спір вельми утруднений – якщо й взагалі можливий чи доцільний. Для повноцінного спору, діалогу й дискурсу потрібна деяка спорідненість позицій протидіючих сторін, яка вкорінена в історичному досвіді, почуттях, вірі та інтуїції. Якщо така конвенційна єдність відсутня і сторонам ніщо не здається однаково очевидним, то плідний спір опиняється під великим знаком питання. Наприклад, важко дискутувати про перспективи другого пришествя Христа з тими, хто вірить у Будду; а того, хто не вірить у позаземні цивілізації, не вдасться заінтригувати аспектом зовнішнього вигляду інопланетян [4, с. 177–178].

Дискурс – це поняття, що стосується актуальної мовної дії, тоді як текст корелюється з формальними лінгвістичними знаннями, лінгвістичною компетентністю. На думку Р. Барта, сутнісна відмінність між текстом та твором зводиться до того, що твір означає усталену структуру, завершене виробництво, натомість текст означає процес становлення твору.

Як доводить Т. ван Дейк, дискурс є явищем діяльним, процесуальним, пов'язаним із мовним виробництвом, натомість текст – це готовий продукт, результат мовленнєвого виробництва, що має завершену форму. Дискурс – це не текст, а те, що міститься в тексті, якщо розглядати останній як ланцюг/комплекс висловлювань, тобто мовний (або комунікативний) акт і його ж результат. Будь-який текст схожий на дзеркало: кожен у ньому спочатку розглядає себе, а вже потім рефлексує з приводу аргументації автора. Дискурс – це текст, занурений у соціокультурний контекст. Інформативна значущість, аргументованість і переконливість тексту завжди тією чи іншою мірою коригується підтекстами. Іноді інформативна й спонукальна значущість підтекстів є вищою, ніж тексту.

Дискурсом є надзвичайно широкий діапазон мовних явищ і процесів. Він може містити граматичні "помилки". Головне не те, що дискурс відповідає певним правилам, а те, що він передає певну інформацію і сприймається мовцями як логічно послідовний. Чіткого і загально визнаного визначення дискурсу, що охоплює всі випадки його

вживання, не існує. Загалом існує консенсус з приводу того, що дискурс – це будь-який акт комунікації (пост, мова, книга, дискусія) плюс особливості й погляди суб'єктів комунікації (автора, читача, слухача, співрозмовника) плюс соціокультурний контекст.

Дискурс стає можливим у результаті відбору мовних засобів, які когерентні жанру, стилю й ментальним інтенціям автора. Фактично це текст, взятий у подієвому контексті, аспекті. Відтак, дискурс є ширшим поняттям, ніж текст. Проте текст складніший за дискурс. Характерною ознакою останнього є процесуальність, тобто дискурс завжди існує в реальному часі. Натомість текст існує (принаймні, на рівні принципової можливості) поза часом і простором. На відміну від неповторності дискурсу, текст апріорі плагіативний: він створюється з метою багаторазового відтворення.

Можна погодитись з концептуальним висновком, відповідно до якого дискурс – це соціально зумовлена організація системи мови, а також певні принципи, відповідно до яких реальність класифікується і репрезентується. Дискурс утворює єдність мови та зовнішніх факторів, що впливають на особливості цієї мови. Наприклад, літературний або політичний дискурси для передавання повідомлень використовують різні мовні засоби та різні засоби невербальної комунікації.

Однак чіткого й загальновизнаного визначення "дискурсу", яке охоплювало б усі випадки його вживання, дотепер не існує. Нині це поняття модифікує різні аспекти уявлень про мовлення, текст, діалог, стиль і мову. Високим ступенем консенсусної прийнятності позначений понятійний акцент, згідно з яким "дискурс" – це будь-який акт комунікації + світоглядно-аксіологічні особливості суб'єктів комунікації + соціокультурний контекст. Іншими словами, це те, що висловлено, + ким + в якій обстановці. Втім, далеко не завжди синтез фонових знань і конкретного контексту призводить до однозначного розуміння того, що стоїть за словом "дискурс" [5].

Важко заперечити проти тези, що "кожна епоха має певний горизонт, структуру дискурсу. Це накладає обмеження на можливі в ній форми. Наприклад, епос, можливий і природний у добу Гомера, неможливий і неприродний на початку XXI ст. Звідси виникає запитання про єдність цивілізації: адже якщо кожна епоха має власний оригінальний горизонт, то вони можуть постати цілком ізольованими світами, між якими неможлива ефективна комунікація" [6, с. 425].

Це означає щонайменше неможливість досягнення цілковитої і універсальної (так би мовити, "для всіх часів і народів") емансипації аргументаційних засобів вираження, оскільки аргументаційний інструмент, який характеризується досконалою функціональністю в межах однієї історичної епохи, культури чи конфесії, виявляється не надто ефективним або навіть шкідливим за умов іншої епохально-культурно-конфесійної парадигми. З огляду на зазначене, природно постає запитання: "Якщо в кожній доби, кожного часу є своя мова, свій стиль,

який має внутрішні закони, не подібні до інших, то як можна їх сполучити? Адже просте використання "всього" виявляється лише еклектикою, яка не послуговується власним принципом, залишається аморфною, а тому не містить порядку, який є визначальним у феномені цивілізації" [7, с. 426].

Втім, навіть можливість еклектики в багатьох випадках опи- няється під знаком запитання. Це неодмінно усвідомлюєш тоді, коли порівнюєш субстанційні відмінності світоглядного, етичного, аксіоло- гічного і телеологічного стереотипізму різних часів і народів. Як зазначав І. Тен, вельможа епохи галантності був надзвичайно делікат- ним і педантичним у питаннях честі: не довго роздумуючи, він вика- зував рішучу готовність віддати життя як відплату за найменшу образу. За часів царювання Людовіка XIII історики нараховували чотири тисячі дворян, убитих на дуелях. З точки зору дворянина, презирство до небезпеки є найпершим обов'язком благородної людини. Такий фронт завжди ретельно оглядав свої стрічки і переймався станом свого парика; проте, це не ставало йому на заваді зі щирою готовністю віддатися табірному життю де-небудь у болотах Фландрії, по десять годин поспіль непорушно стояти під ядрами в районі Неервінду. Коли ж маршал Люксембург сповіщав про близькість битви, тоді Версаль умить порожнів, і всі пишні вбрані франти поспішали на війну, як на бал. Та що казати – Людовік XIV знімав капелюха навіть перед покоївкою [7, с. 52].

З позицій сьогодення таке поєднання світоглядних, аксіологічних і етикетних якостей є дещо дивакуватим. Погано чи добре, що пересічний представник нашої епохи іронічно сприймає символи віри і переконання XVIII ст., – це питання інтригує з точки зору дослідниць- ких перспектив, проте, тематично перебуває на далекій периферії теоретико-концептуального розв'язання проблеми, яка формулюється таким чином: у чому полягає природа відмінностей аргументаційного стереотипізму, а відтак – наскільки виправданими виявляються розра- хунки на наукову систематизацію генеалогії, логіки і закономірностей становлення та функціонування уявлень про переконливе, належне й бездоганне?

Німецький філософський моралітет завжди відхиляв лаконізм (досить згадати циклопічного формату аргументаційні системи Канта, Гегеля або Маркса) – аж поки Гете своїм блискучим мінімалістським римуванням, а згодом і Ніцше з не менш вражаючими евристичними метафорами, максимами і фрагментами інтелектуального шикку, не зробили відкриття: непересічність, переконливість і геніальність думки – це її якісний формат, який не обов'язково кореспондується з певною кількістю слів, емпіричних фактів та інших засобів аргументаційного забезпечення; радше, успіх відтворення словом думки залежить від когнітивної симетрії, адекватності, себто коли одну якість виражають засобом хоч і іншої, проте, обов'язково також якості, а не кількості.

Апофеозом ніцшевського кредо мінімальними засобами виражати максимальне слід визнати таку максиму: людським вухам потрібні проста істина, євангеліє, епітафія, тобто відповідь, яка робить неможливою додаткові запитання. За прихильністю ж до витонченості приховується початок смерті: нема нічого тендітнішого, ніж витонченість [8, с. 10].

Безперечним мегатрендом сучасності є розуміння людини як діалогічної істоти, істинне розкриття сутнісних сил якої можливе лише в умовах справжньої комунікації як специфічної мовної гри. І. Гофман стверджує, що особистість є соціальним, точніше інтерактивним, явищем. Один із способів такого трактування особистості полягає у використанні поняття "особа", яке І. Гофман визначає як дещо, дифузно присутнє в потоці мовної взаємодії і набуває виразних ознак лише тоді, коли фрагменти мовної взаємодії інтерпретуються за смисловим і ціннісним критерієм. Буттєві перспективи як особистості, так і особи, базуються на соціальній взаємодії і потребах особистостей [9].

К. Ажеж аргументовано наполягає на діалогічній природі людини, яка реалізує себе за посередництва комунікативних відносин, у межах яких відбувається консенсусне конструювання смислу [10, с. 312].

Термін "діалог" походить від грец. *dialogos* і складається з двох частин: префіксу *dia* "крізь, через" та кореня *logos* "слово, значення, мова". Якщо тотожність робить діалог марним, то несумірність – неможливим. Щоб діалог був можливим і ефективним, його учасники повинні бути різними, і водночас володіти деякою конвенційною спільністю.

Діалог – це форма існування мови, пов'язана з її соціокультурною природою і комунікативною функцією. Будь-який комунікативний акт – це завжди діалог, хоча поняття діалогу не може бути зведене до комунікативного акту. Між іншим, гуманітаризація – це насамперед діалогізація. Фактично діалогізм є фундаментальною методологією гуманітарного знання.

Діалог не є механічною сукупністю монологів. Діалог – це розділене слово, взаємна мова, розмова між двома або більшою кількістю людей. Натомість монолог (від грец. *monos* "один" і поданого вище *logos*) – це єдине, ні з ким не розділене слово (мова). Таке розуміння діалогу робить умовною відмінність між діалогом та монологом, оскільки навіть одна людина може вести діалог із собою.

Сутність ідеї діалогу М. Бахтіна полягає в тому, що неможливо адекватно осягнути буття, не враховуючи аспекту (точніше – поліаспектності) "чужої свідомості". В ідеалі необхідно вибудувати навіть не двочленну, а триєдину категоріальну структуру суб'єкта аргументації – "я-для-себе/я-для-іншого/інший-для-мене".

Оскільки часто терміни "діалог" та "дискусія" вживаються як змістовно споріднені, синонімічні, то варто здійснити порівняльну характеристику їх сутнісних ознак. Отже, діалог – це насамперед

співпраця: кілька сторін (щонайменше дві) взаємодіють для досягнення загального розуміння щодо того чи іншого предмета, явища чи тенденції. Натомість дискусія вибудовується на принципах опозиції: сторони аргументаційно протистоять одна одній і намагаються довести, що опонент має хибну точку зору. Іншими словами, якщо діалог передбачає самоаналіз смислових та інтерпретаційно-інструментальних акцентів своєї позиції, то дискусія має на меті переважно критику іншої позиції. Якщо в діалозі співрозмовник слухає свого візаві з метою знаходження конвенційного сенсу й ієрархії змістовних пріоритетів, то в дискусії учасники намагаються знайти слабкі місця один одного і сформулювати переконливі контраргументи. Якщо в діалозі кожен шукає сильні сторони в позиції опонента, то в дискусії кожен намагається виявити недоліки й аргументаційні лакуни в позиції іншого. Якщо в межах діалогу відбувається пошук консенсусних, об'єднувачих положень, то дискусія увиразнює найбільш принципові, виразні відмінності, щодо яких неможливий компроміс, конвенціоналізм і консенсус. Якщо дискусія виходить з тих міркувань, що правильною відповіддю володіє хтось один, то діалог передбачає, що кожен з учасників володіє певною частиною істини, поєднання яких прокладає шлях до знання, наділеного ознаками конкретно-історичної коректності, оптимальності, правдоподібності тощо.

Сутність змістовних відмінностей дискусії, полеміки, еkleктики і софістики переконливо обґрунтував А. Івін [11, с. 117–118].

Згідно з І. Кантом, існує нездоланне провалля між розумом та дійсністю. Нетотожність цих буттєвих факторів є онтологічною основою діалогізму і витоком усіх інших рівнів ідентичності, що формують наше уявлення про світ і відводять певне місце в ньому. Наша свідомість перманентно передбачає Іншого. Більше того, сама спроможність мати свідомість ґрунтується на іншості. Введене І. Кантом поняття *Entweiterten Denken* означало спосіб мислення, коли розум відображає точку зору Іншого. Постановка проблеми відношення між пізнаючим суб'єктом та світом як об'єктом пізнання в термінах інтерсуб'єктивності конкретизована у праці Е. Кассіра "Філософія символічних форм", в якій автор довів, що: символічна функція притаманна всім сферам знання; вона набуває специфічної форми в кожній із цих сфер.

Ефективний спосіб мислення базується на ключовому, вирішальному значенні комунікації і діалогу. Як слушно зазначав з цього приводу М. Бахтін, будь-який об'єкт знання (у тому числі людина) може бути сприйнятий і пізнаний як річ. Але суб'єкт як такий не може сприйматися й вивчатися як річ, адже як суб'єкт він не може, залишаючись суб'єктом, стати мовчазним, тобто пізнання його може бути лише діалогічним [12, с. 363].

Висновки. Практично ніхто не ставить під сумнів тезу, що діалог є істотним чинником становлення буття людини в культурі. Не менш очевидним є діалог як форма буття філософської культури, діалогічність філософської культури і діалогічність як шлях становлення філософської культури особистості.

Ресурсний та інструментальний потенціал дискурсу, діалогу й освіти для увиразнення уявлень про суспільний феномен справедливості важко переоцінити: лівова частка труднощів із визначенням змістовного рельєфу справедливості, а також міжособистісні й загально-суспільні протистояння, пов'язані з різнотлумаченням справедливості та вимірюванням за шкалою справедливості різних явищ і тенденцій, є результатом насамперед відсутності повноцінних комунікативно-дискурсивних практик, а також ігнорування освітньою сферою цього фундаментального недоліку, браку належної уваги до зазначеної сфери суспільної життєдіяльності. Нігілізм з боку освіти, її реагування на поліаспектну феноменологію справедливості за залишковим, формально-ритуальним принципом призводять до істотних комунікативних втрат, труднощів і лакун, які негативно позначаються не лише на формуванні консенсусних положень щодо справедливості, а й на суспільному взаєморозумінні і взаємодії загалом.

Перспективною сферою дослідження є аспект багатоманітності й поліфункціональності діалогу. Проблема діалогу – складова частина філософської культури минулих і сучасних пошуків філософії. Увага до неї зростає за умов світоглядної невизначеності, трансформацій і переакцентувань. Культура діалогу закладає фундамент філософської культури, а сократичний діалог є методом формування філософських умінь і навичок, становлення філософської культури індивіда. Відтак, істотного значення набуває аналіз природи філософського діалогу Сократа, концепція онтологічного діалогізму В. Біблера, філософської рефлексії О. Лосєва, М. Мамардашвілі, В. Стьопіна, діалогічності свідомості М. Бахтіна і Л. Виготського, ціннісна характеристика об'єкт-суб'єктної взаємодії М. Кагана.

Парадигма інформаційного суспільства основним фактором розвитку індивіда і соціуму вважає рівень ефективності використання інформації. У цьому контексті пріоритетного значення набуває вихід зі старої інформаційної моделі й перехід до світосприйняття на принципах проблемності, діалогічності та дискусійності, в межах яких інколи акцентовано, а здебільшого латентно навіюється потреба не просто володіти інформацією, а виявляти проблемні симптоми і тенденції, аргументовано ієрархізувати їх, переконливо формулювати пріоритети, креативно досягати мети, критично і рефлексійно сприймати як дійсність, так і евентуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ван Дейк Т. А. Дискурс и власть. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации ; пер. с англ. М. : Либроком, 2013. 344 с.
2. Иванченко С. М. Суспільний дискурс як спосіб організації інформаційного простору та формування громадської думки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2013. Вип. 33 (36). С. 236–244.
3. Ковчак В. О. Дискурс як чинник суспільного здійснення людини. Гілея : зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 97 (6). С. 203–207.
4. Ионов И. И. Цивилизационная самоидентификация как форма исторического сознания. Искусство и цивилизационная идентичность ; отв. ред. Н. А. Хренов. М. : Наука, 2007. С. 169–187.
5. Дискурс и дискурсивный анализ. Определения, статьи и материалы по теме. URL : <http://filologia.su/diskurs>.
6. Щербенко Е. В. Заборона учення як вихідний принцип сучасної цивілізації. Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект ; відп. ред. І. Ф. Курас. Київ : Академперіодика, 2004. С. 417–442.
7. Тэн И. Философия искусства. М. : Республика, 1996. 351 с.
8. Зонтаг С. Против интерпретации. Мысль как страсть : избр. эссе 1960–1970-х годов ; пер. с англ., сост. и коммент. Б. Дубина. М. : Русское феноменологическое общество, 1997. С. 9–18.
9. Комина Н. А. Анализ дискурса в интеракционной социолингвистике. URL : http://teneta.rinet.ru/rus/ke/komina_na_analiz_diskursa.htm.
10. Hagege С. L'Homme de paroles. P. : Folio Essais-Fayard, 1985. 406 p.
11. Ивин А. А. Основы теории аргументации. М. : Владос, 1997. 351 с.
12. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М. : Искусство, 1979. 424 с.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2018.

Levkulych V. Justice as a subject of a discourse and dialogue.

Background. The concepts of justice may be developed under the influence of many factors and trends. In particular, of significant importance for the substantial determination of justice is specifics of communicative environment and interpretative tools.

The **aim** of the article is to identify the resource and instrumental potential of discourse, dialogue and education to express ideas about the social phenomenon of justice.

Materials and methods. The main methods of studying justice through the prism of discourse and dialogue are systematic and comparative approaches, as well as the principle of development, which reflects the logic and patterns of evolution of representations of this subject field.

Results. According to Jürgen Habermas, discourse is a dialogue during which the disputed claims of significance are agreed upon in order to reach agreement.

Discourse in the broadest sense is a complex communicative event. Discourse is a communicative event that occurs between a speaker and a listener (observer) in the process of communicative action in a certain time, spatial, and other context.

Discourse in the narrow sense is text or conversation. The difference between discourse and text lies in the fact that discourse is an actual text and the text is an abstract grammatical structure of the pronounced.

Conclusion. Nowadays the communicative tools of discourse and dialogue are becoming more and more important for shaping public opinion. It makes it urgent to analyze their principles of action as well as the specifics and regularity of their application. Education as a sphere of activity and a social institution becomes of key importance for the popularization at the level of mass consciousness of the contextual priorities of justice, understanding of justice as an essential regulator of social relations.

Keywords: concept of justice, substantial determination, public consciousness, genesis of concepts, communicative environment, discourse, dialogue, principles of action.

REFERENCES

1. *Van Dejk T. A.* Diskurs i vlast'. Rerezentacija dominirovanija v jazyke i kommunikacii ; per. s angl. M. : Librokom, 2013. 344 s.
2. *Ivanchenko S. M.* Suspil'nyj diskurs jak sposib organizacii' informacijnogo prostoru ta formuvannja gromads'koi' dumky. Naukovi studii' iz social'noi' ta politychnoi' psihologii'. 2013. Vyp. 33 (36). S. 236–244.
3. *Kovchak V. O.* Diskurs jak chinnik suspil'nogo zdijsnennja ljudini. Gileja : zb. nauk. prac'. Kiiv, 2015. Vip. 97 (6). S. 203–207.
4. *Ionov I. I.* Civilizacionnaja samoidentifikacija kak forma istoricheskogo soznanija. Iskusstvo i civilizacionnaja identichnost' ; otv. red. N. A. Hrenov. M. : Nauka, 2007. S. 169–187.
5. *Diskurs* i diskursivnyj analiz. Opredelenija, stat'i i materialy po teme. URL : <http://filologia.su/diskurs>.
6. *Shherbenko E. V.* Zaborona uchennja jak vyhidnyj pryncyp suchasnoi' cyvilizacii'. Suchasna cyvilizacija: gumanitarnyj aspekt ; vidp. red. I. F. Kuras. Kyi'v : Akadempriodyka, 2004. S. 417–442.
7. *Tjen I.* Filosofija iskusstva. M. : Respublika, 1996. 351 s.
8. *Zontag S.* Protiv interpretacii. Mysl' kak strast' : izbr. jesse 1960–1970-h godov ; per. s angl., sost. i komment. B. Dubina. M. : Russkoe fenomenologicheskoe obshhestvo, 1997. S. 9–18.
9. *Komina N. A.* Analiz diskursa v interakcional'noj sociolingvistike. URL : http://teneta.rinet.ru/rus/ke/komina_na_analiz_diskursa.htm.
10. *Hagege C.* L'Homme de paroles. P. : Folio Essais-Fayard, 1985. 406 p.
11. *Ivin A. A.* Osnovy teorii argumentacii. M. : Vlosos, 1997. 351 s.
12. *Bahin M. M.* Jestetika slovesnogo tvorcestva. M. : Iskusstvo, 1979. 424 s.